

Бунтар Моті Гадж

Редьярд Кіплінг

Новела

Переклад: Юрій Лісняк

Був колись у Індії один плантатор, і захотів той плантатор розчистити ділянку лісу під кавові посадки. Як зрубали ліс і випалили підлісок, лишилися ще пеньки. Рвати їх динамітом — дорого, палити вогнем — занадто довго. Найкращий засіб корчувати пні — це цар усіх звірів, тобто слон. Він видирає їх із землі іклами, коли має ікла, а коли ні — висмикує за мотузку. Отож плантатор найняв слонів — по одному, по два, по три, — та й заходився корчувати. Найкращий з усіх слонів належав найгіршому з усіх погоничів, чи то махаутів, і звали ту чудову тварину Моті Гадж. Вона була цілковитою власністю свого махаута, чого ніколи не могло б статись за тубільної влади, бо Моті Гадж був воістину царський слон, і його назвисько в перекладі означає Перлина Слонів. Та країною правила Британія, і махаут Діса міг вільно користуватися своєю власністю. А він був велике ледащо. Заробивши своїм слоном досить грошей, він напивався і бив Моті Гаджа кілком від намету по ніжних ратицях передніх ніг. Одначе Моті Гадж у таких випадках не поривався розтоптати Дісу, бо знав, що після того биття Діса обійматиме його за хобот, плакатиме, називатиме любов'ю своєю, і життям, і печінкою своєї душі, і дасть йому випити. А Моті Гадж любив хмільне — найдужче арак, але пив і брагу з пальмового соку, коли не дадуть чого кращого. А потім Діса лягав спати між передніми ногами в Моті Гаджа: і, оскільки він здебільшого робив це серед шляху, а Моті Гадж вірно стеріг його, не пропускаючи ні пішого, ні кінного, ні воза, то весь рух спинявся, поки Діса не зволить проспатися.

Одначе вдень на плантації йому було не до сну: занадто добра платня, щоб нею ризикувати. Діса сидів на шиї в Моті Гаджа й поганяв його, а слон видирав із землі пеньки — бо він мав пару могутніх іклів — або ж висмикував їх мотузом, бо мав могутні плечі; а Діса стусав його ногами поза вухами та називав царем слонів. Увечері Моті Гадж запивав триста фунтів свіжої зеленої паші квартою араку, і Діса теж випивав свою пайку, а тоді сидів та виспівував між передніми ногами в слона, поки наставав час спати. Раз на тиждень Діса водив Моті Гаджа до річки, там Моті Гадж блаженно простягався на мілкому, а Діса тер його кокосовим віхтем та цеглиною. Слон ніколи не плував важкого гупання цеглини з ляпанням віхтя, що було йому наказом перевернутися на другий бік. Потім Діса оглядав йому ноги, очі, вивертав величезні вуха — чи нема де виразок, запалення. Після того огляду обидва "верталися з піснею з моря" — Моті Гадж, чорний та лискучий, розмахував виломленою дванадцятифутовою гіллякою в хоботі, а Діса скручував вузлом своєї довгі мокрі патли.

Отак і тривало те мирне, добре оплачуване життя, поки Діса відчув, що йому вже знову хочеться напиться як слід. Йому кортіло справжньої пиятики. Бо невеличкі випивки, що ні до чого не приводили, тільки виганяли з нього мужній дух.

Він пішов до хазяїна і, плачучи, сказав:

— Моя мати вмерла.

— Вона вже два місяці як умерла — ще на тій ділянці. І торік уже раз була вмерла, коли ти в мене працював, — відказав плантатор, що трохи знався на звичках своїх робітників.

— Ну, то тітка вмерла, а вона була мені однаково як мати! — заголосив Діса ще дужче. — По ній лишилось вісімнадцятеро малих дітей голодних, і хто ж їх нагодує, як не я? — вигукував він, б'ючись головою об долівку.

— А звідки ти дізнався? — спитав плантатор.

— З листа, — відказав Діса.

— Таж пошти вже цілий тиждень не привозили! Йди працюй.

— На наше село страшна пошесть напала, й усі мої жінки вмирають! — заверещав Діса, тепер уже справді облившись сльозами.

— Покличте Чігуна, він з Дісиного села, — сказав хазяїн. — Чігуне, в оцього чоловіка є жінка?

— В оцього? — перепитав Чігун. — Та де! В нашому селі на нього жодна жінка й глянути не схоче. Краще вже за його слона заміж вийти!

І зневажливо пирхнув. А Діса все голосив.

— Гляди, бо перепаде, — сказав плантатор. — Іди до роботи!

— Ну, то я скажу правду, як перед богом, — у пориві натхнення пробелькотів Діса. — Я не напивався вже два місяці. Я хочу піти, щоб надудлитися як слід десь далі звідси, від цієї священної ділянки, й не наробити тут бешкету.

На хазяїновому обличчі майнула усмішка.

— Коли вже ти, Дісо, сказав правду, — промовив він, — то я б радий тебе відпустити, якби ж тільки хто міг дати раду твоєму слонові без тебе. Ти ж знаєш, що він тільки тебе слухається.

— Щоб ви, сяйво небесне, сорок тисяч років жили! Я ж піду тільки на десять маленьких деньочків. А потім повернуся, вірою своєю, і честю, й душею присягаюсь. А на цей коротенький час... чи дозволить мені неборожденний покликати Моті Гаджа?

Діставши дозвіл, махаут пронизливо крикнув, і на відповідь могутній ікляч вплив із холодку під купою дерев, де він посипав себе пилукою, дожидаючи володаря.

— Світло мого серця, захиснику п'яних, горо сили, схили своє вухо! — сказав Діса, ставши перед ним.

Моті Гадж схилив до нього вухо й привітав його хоботом.

— Я йду, — сказав Діса.

Моті Гадж блиснув очицями. Він любив тинятись без діла, як і його хазяїн. Адже тоді можна зривати понад дорогою то се, то те смачненьке.

— А ти, стара сердита свинюко, зостанешся тут і працюватимеш.

Блиск у очах Моті Гаджа погас, хоч слон і силкувався не показувати невдоволення. Він ненавидів корчувати пні, бо в нього тоді боліли ікла...

— Я піду на десять днів, солодкий мій! Підійми праву передню ногу, і я це тобі закарбую на ній, ти, кострубата жабо з висохлої ковбані! — Діса взяв кілок від намету й десять разів ударив Моті Гаджа по ратиці. Слон хоркнув і переступив з ноги на ногу.

— Десять днів, — сказав Діса ще раз, — ти працюватимеш, тягатимеш колоди й корчуватимеш пеньки, а Чігун, оцей от чоловік, тобі наказуватиме. Підними Чігуна й посади собі на шию!

Моті Гадж загнув хобота гаком, Чігун поставив туди ногу, і слон підкинув його собі на шию. Діса подав Чігунові важкий анкас — залізне слоняче стрекало.

Чігун гепнув ним по Моті Гаджевій голові, як мостильник гепає молотком по каменюці.

Моті Гадж засурмив.

— Тихо, ти, вепре з дикої пущі! Чігун буде твій махаут на десять днів. А зараз попрощаймося, серце моє! Царю мій, владарю мій! Самоцвіте між слонів, лілеє табуна, бережи своє неоціненне здоров'я і будь чемним слонем. Прощай!

Моті Гадж обвив Дісу хоботом і двічі підняв його вгору. Така була в нього манера прощатися.

— Тепер він працюватиме, — сказав Діса хазяїнові. — Можна мені йти?

Плантатор кивнув головою, і Діса щез у лісі. А Моті Гадж вернувся тягати пеньки.

Чігун був з ним дуже ласкавий, та однаково він почував себе самотнім і нещасним. Чігун дав йому грудку смачних приправ і чухав його під губою. Чігунів малий синочок ластився до нього ввечері, а Чігунова жінка називала його "рідненький мій"; та Моті Гадж був старий парубок натурою, як і Діса. Він не розумів принад родинного життя. Він скучав за світлом очей своїх, за вечірньою квартою араку і за п'яною дрімотою, за шаленими побоями і за шаленими пестощами.

Одначе працював він добре, і плантатор дивом дивувався. А Діса тинявся дорогами, поки спіткав весільну процесію із своєї касти, пристав до неї і в гульні, танцях, пиятиці врешті згубив лік дням.

Зазоріло на одинадцятий день, а Діса не вернувся. Моті Гаджа відв'язали з припони до денної праці. Він вийшов із загороди, оглянувся довкола, знизав плечима і подався геть, мов за якимось своїм ділом.

— Гей! Агей! Вернись! — загорлав Чігун. — Вернись та посади мене собі на шию, виплодку гори! Вернись, квітко пагорбів! Окрасо Індії, спинись, бо я повідбиваю всі ратиці на твоїх товстих ногах!

Моті Гадж тільки тихенько забурчав, але не послухався. Чігун наздогнав його з мотузкою і налигав. Та слон наставив уперед вуха, а погонич знав, що це означає, хоча й пробував ще вгамувати слона погрозами.

— Ану, не дуже в мене! — крикнув він. — Гайда до загороди, бісів сину!

— Гр-р-румф! — відповів слон, і цього, разом з нашорошеними вухами, було досить.

Моті Гадж, так би мовити, заклав руки в кишені й пішов тинятися по вирубці, жуючи гілку — ніби це він копирсався в зубах — та глузуючи з решти слонів, що саме

взялись до роботи.

Чігун доповів про все хазяїнові, і той вибіг надвір, люто ляскаючи собачим батіжком. Моті Гадж ушанував білого чоловіка тим, що з грізним "гр-р-румф!" прогнав його чверть милі по вирубці і загнав на веранду, а тоді спинився перед домом, аж трусячись увесь зі сміху, як уміють слони.

— Налупцюймо його, — сказав плантатор. — Треба дати йому такої прочуханки, щоб пам'ятав. Дай Кала Нагові й Назімові по дванадцять футів ланцюга, і нехай відважать йому разів з двадцять.

Кала Наг — тобто Чорний Змій — і Назім були два найбільші слони в табуні, і одним з їхніх обов'язків було виконувати суворіші покарання, бо ж людина неспроможна як слід побити слона.

Вони взяли в хоботи по уривку ланцюга і, брязкочучи ними, посунули до Моті Гаджа, щоб узяти його в шори з двох боків. Моті Гадж іще зроду, за всі свої тридцять дев'ять років, не куштував ланцюгів, то й падалі не мав охоти. Отож він чекав, крутячи головою на обидва боки та приміряючись, куди можна глибше всадити ікло в гладкий Кала Нагів бік. Кала Наг не мав іклів, і хоча ніс у хоботі ланцюг — знак влади, — та в останню хвилину обминув Моті Гаджа здалеченька, вдаючи, ніби носиться з ланцюгом так, для забавки. Назім теж повернувся й рушив назад. Того ранку йому не хотілося битись; отож Моті Гадж zostався сам, з нашорошеними вухами.

Хазяїн, побачивши, що нічого не вдіє, дав слонові спокій, і Моті Гадж подався назад — з власної охоти інспектувати вирубку. Неприв'язаному слонові, що не хоче працювати, не легше дати раду, ніж вісімдесятитонній гарматі, що під час бурі зірвалася зі свого місця на кораблі. Він плескав старих друзів по спині та допитувався, чи легко вириваються пеньки; він теревенив про тяжку працю та про невід'ємне право слонів на довгий обідній відпочинок; і отак, тиняючись по ділянці, підривав лад у праці аж до вечора, а тоді прийшов до загороди вечеряти.

— Як не хочеш працювати, то не дістанеш і їсти, — сердито сказав Чігун. — Ти дикий слон, а зовсім не вчений. Іди собі до свого лісу.

Чігунове брунатне хлоп'ятко качалось по долівці в халупі й простягало товстенькі рученята до здоровезної тіні за дверима. Моті Гадж добре знав, що це маля для Чігуна дорожче за все на світі. Він простяг до нього хобота з таким знадливым гачечком на кінці, і брунатне хлоп'я, завищавши, вчепилося в нього. А Моті Гадж ураз підхопив маля й підняв у повітря футів на дванадцять над батьковою головою.

— Великий боже! — закричав Чігун. — Зараз дам тобі найкращих коржів, дві п'яді завбільшки, цілих дванадцять, намочених у ромі, й двісті фунтів свіжої, щойно накошеної цукрової тростини! Тільки, будь ласка, поклади обережненько додолу оте нікчемне дитинча, що дорожче мені за моє життя!

Моті Гадж дбайливо вмовив брунатне малятко в себе між передніми ногами, що могли б розтоптати на трісочки всю Чігунову халупу, і став дождитись вечері. А як її принесли, хлоп'я відповзло геть. Наївшись, Моті Гадж задрімав. Йому приснився Діса.

Одна з багатьох таємниць, пов'язаних зі слонами, — це те, що при такому

величезному тілі вони потребують сну менше, ніж будь-яке інше створіння. їм досить чотирьох чи п'яти годин на добу: дві години до півночі на одному боці та дві після півночі на другому. Решту ночі вони пасуться, товчуться й подовгу бурчать про щось самі до себе.

Отож опівночі Моті Гадж вибрався з загороди, бо йому набігло на думку, що Діса, може, лежить десь п'яний у темному лісі й нікому його охороняти. І він цілу ніч гасав по кущах, сурмлячи в хобот та ляпаючи вухами. Він спускався до річки й довго ревів над мілинами, де Діса звичайно купав його, але відповіді не було. Знайти Дісу він не зміг, зате побудив усіх слонів на вирубці й трохи не на смерть перелякав якихось циган у лісі.

Вранці Діса прийшов на плантацію. Він увесь час пиячив без просипу й тепер був певен, що йому нагорить за те, що не вернувся вчасно. У нього вирвалося зітхання полегкості, коли він побачив, що хазяїнів будиночок і вся плантація ціла, бо він трохи знав вдачу Моті Гаджа; а тоді він став перед очі плантаторові, раз у раз кланяючись та вибріхуючись на всі лади. Моті Гадж тим часом вернувся до своєї загороди по сніданок, бо виголодався, набігавшись за ніч.

— Поклич свого слона, — сказав плантатор, і Діса щось гукнув тією таємничою мовою, про яку махаути кажуть, ніби вона виникла у Китаї, ще на початку світу, коли не люди, а слони були панамі. Моті Гадж почув його й підійшов. Слони не вміють бігати чвалом. Вони ходять або трюхикають, повільніше або хутчіше. Якби слон захотів наздогнати кур'єрський поїзд, він би не побіг чвалом, але поїзд наздогнав би. Отож Моті Гадж опинився біля плантаторових дверей трохи не раніш, ніж Чігун помітив, що він вийшов із загороди. Він кинувся Дісі в обійми, радісно сурмлячи, і обидва, чоловік і слон, у ревних сльозах заходились обмацувати один одного з голови до п'ят, щоб пересвідчитись, чи вони цілі.

— А тепер ходімо до роботи, — сказав Діса. — Підійми мене, сину мій, радість моя!

Моті Гадж закинув його собі на шию, і вони вдвох подались вишукувати трудніших пеньків.

А хазяїн з подиву навіть не дуже розсердився на махаута.